

El llibre d'orgue de Lleida

Músiques diverses

Transcripció i edició a cura de
Josep Crivillé i Ramon Vilar

COL·LECCIÓ:
Calaix de solfa
8

 DINSIC
Publicacions Musicals

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Barcelona, 2003

Llibre d'orgue de Lleida

Transcripció i edició a cura de Josep Crivillé i Ramon Vilar

Col·lecció "Calaix de Solfa" núm. 8

Coordinació de la col·lecció: Josep Albà

Consell editorial de la col·lecció "Calaix de Solfa":

- Josep Albà, Xavier Bayer, Marcel Casellas, Joan Cuscó, Blai Fontanals i Xavier Orriols.

Coedició de: DINSIC Publicacions Musicals, S.L.
i el Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya.

Primera edició: desembre de 2003
Disseny portada: Hermini Mampel
Fotos portada: Seu Vella i Catedral de Lleida (Ramon Vilar)

Maquetació: DINSIC GRÀFIC

© dels textos i de la transcripció: Josep Crivillé i Ramon Vilar

© d'aquesta edició: **DINSIC Publicacions Musicals, S.L.**
Santa Anna, 10, E 3 - 08002 Barcelona
i
Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Imprès a: CALAMO - Produccions Editorials, S.L.
Winihard Gràfics, S.L.
Av. del Prat, núm. 7, 08180 - Moià

Dipòsit Legal: B-52.366-2003
ISMN: M-69210-060-7
ISBN: 84-393-6367-2 (Generalitat de Catalunya)
ISBN: 84-950-5587-2 (DINSIC Publicacions Musicals, S.L.)

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresa la re-prografia i el tractament informàtic, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització expressa dels coeditors o entitat delegada, i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

DISTRIBUEIX: DINSIC Distribucions Musicals, S.L.
Santa Anna, 10, E 3a - 08002 Barcelona
Tel. 933180605 - Fax 934120501
e-mail: dinsic@dinsic.com
<http://www.dinsic.es>
<http://www.dinsic.com>

INDEX

Presentació3

El llibre d'orgue de Lleida4

Repertori:

1. Alborada.....16

2. Lliçó16

3. Contradansa de Carnestoltes17

4. Minuet saltat.....17

5. Contrapàs18

6. 6è to i novella18

7. Bombo19

8. Pujada de sants (*Pujada de sans*)19

9. *Isidro*19

10. “Flubiol”20

11. “Flubiol”20

12. “Flubiol”20

13. “Flubiol”20

14. Adobar fogons21

15. Gaita21

16. L'Aliana.....21

17. Fusellers de Barcelona22

18. Lo Jeroni22

19. Fusellers de Reus22

20. Tan xiquet i no plora23

21. Anirem a la riereta.....23

22. Trementina23

23. Al pobre *gavatxo*24

24. Sac de gemecs24

25. La *inglesa*24

26. Virolet sant Pere25

27. Al canari25

28. Adobar fogons.....25

29. L'airosa.....26

30. Lo *villano*26

31. Copeo26

32. L'esperver.....26

33. L'exquisida27

34. Ocell en gàbia.....27

35. La coixa.....27

36. La Pepa.....28

37. Rigodons29

38. Alemanda30

39. *Valse*30

40. Melodia sense títol30

41. La gallarda.....30

42. Mala dona.....31

43. Petita glopada.....31

44. Mena *niño*31

45. Gavatx31

46. La boniana.....32

47. Tocata dels *ciegos*.....32

48. Pavana33

49. Corneta i temblant.....33

50. Melodia sense títol34

51. “Flubiol”34

52. Tres o quatre *corridas*34

53. Les tocases34

54. La tirana35

55. La dansa de l'àliga36

56. Moliner.....36

57. Cançó del rei (*Cansó del Rey*).....37

58. Sant Corneli.....37

59. Tintina37

60. Cançó dels fadrins de Sant Boi38

61. Cançó de les ninetes	39	95. Rigodon	50
62. Bolero	39	96. Pavana	50
63. <i>Otro</i> (bolero)	39	97. Contradansa	50
64. <i>Otro</i>	40	98. Entrada de ball	51
65. <i>Otro</i>	40	99. Contradansa <i>galopeada</i>	51
66. <i>Otro</i>	40	100. 8è to. Sant Marçal. La tia mia és morta ...	52
67. <i>Otro</i>	41	101. Al vi, la meitat aigua	52
68. <i>Otro</i>	41	102. <i>Isidro</i> , la vostra dona	52
69. El canari	41	103. Morena mia	52
70. “Flubiol”	42	104. <i>Yarandé</i>	53
71. Aigües de Sant Magí	42	105. No me digas, no me mandas	53
72. Gegantons	42	106. Vileta de Llívia. “Flubiol”	54
73. Gegantons	43	107. La Rosa	54
74. Ball d’ <i>Escosse</i>	43	108. Frare canari	54
75. Manyaguet de la mare	43	109. Sant Joan de l’Erm	54
76. Ball dels jardiniers	44	110. Pastoreta	55
77. Los ramellets	44	111. Pucés maleïdes	55
78. Passada	44	112. Torre “Balasec” a Catalunya	55
79. El babau	45	113. Del romaní i la mata	55
80. 1r to. Cançó dels geperuts	45	114. Canari mallorquí	56
81. Entrada de ball	45	115. Compon mon cor	56
82. <i>Otra</i> (entrada de ball)	46	116. Passa	56
83. Alemanya	46	117. Melodia sense títol	56
84. “Flubiol”	46	118. Melodia sense títol	57
85. Follet	47	119. Jota	57
86. Salt del Rosselló	47	120. Sardana	58
87. “Assembleia”	47	121. Contradansa 1822	58
88. La pescadora clarinet	48	122-a. Melodia per a violí	59
89. Tavernera	48	122-b. Melodia per a violí	59
90. Un sastre i un <i>sapatero</i>	48	122-c. Melodia per a violí	60
91. Sant Josep va a buscar foc	49	122-d. Melodia per a violí	60
92. Ball de les gitanes	49	122-e. Melodia per a violí	61
93. Ball dels vells	49	122-f. Melodia per a violí	61
94. Ball de bastons	49	123. Fandango	62

Presentació

El primer objectiu que ens mou a publicar el *Llibre d'orgue de Lleida* com a volum núm. 8 de la col·lecció “Calaix de Solfa” és el d'oferir uns materials de música tradicional i popular que, tot i ser vells, són nous pel fet que mai no han estat editats. Dos són els límits entre els quals es mou l'activitat tradicional dels intèrprets i grups instrumentals de l'altrament anomenada música d'arrel: la creació i la “riproposta”. I creiem que oferir i difondre aquests materials és també col·laborar a aquest doble aspecte tot just esmentat. Són 123 peces musicals que conviden a ser interpretades i a elaborar a partir d'elles noves propostes i versions que ben segur podran enriquir el lèxic interpretatiu dels nostres grups instrumentals. És el primer *llibre d'orgue* que es publica en aquesta col·lecció dedicada a fer conèixer nova documentació musical, i esperem que no serà el darrer, ja que aquest país disposa d'una gran riquesa d'aquesta mena de documents i cada un ofereix un contingut interessant.

Però, què són o a què anomenem *llibre d'orgue*? Són quaderns manuscrits –la majoria dels quals pertanyents al segle XIX–, en què els organistes anotaven melodies populars conegudes, d'extensió irregular, a fi d'improvisar a partir d'elles tot oferint un repertori amable i graciós. La seva destinació era bàsicament alegrar els oficis i celebracions del cicle nadalenc dins l'església, d'aquí que també aquest repertori es conegui com a *Llibertats d'orgue*. Es permetia que aquest instrument, molt controlat durant el temps litúrgic d'Advent, s'expressés amb totes les seves possibilitats durant i entre les festes de Nadal i la seva octava.¹ Aquesta pràctica es va acabar, ara fa cent anys, amb el *Motu Proprio* “Tra le sollecitudine” del papa Pius X l'any 1903, que reglava l'ús de la música dins els temples. Però sortosament s'han conservat aquests llibrets o quaderns i, gràcies a ells, tenim una via d'accés al coneixement de la música popular d'una gran part del segle XIX, si més no.

Com va arribar aquest document al CPCPTC? També té la seva història. Des de 1987 fins a l'any 2000, la Fonoteca de Música Tradicional Catalana entrava en la convocatòria de beques que des del CPCPTC es feia, entre altres temàtiques, per a la recerca de la música tradicional tant per mitjà de l'enquesta de camp com des de la investigació d'arxiu. L'equip de treball format en aquell moment per Maria Esther-Sala² i per Josep M. Vilar havien fet pel seu compte una vasta i llarga recerca sobre els arxius musicals de Catalunya. Ells ens feren sabedors de la gran documentació sobre música tradicional que trobaven i es va acordar de concedir un ajut per a un projecte de recopil·lació d'aquest tipus de documentació, a fi que fos inventariada i incorporada en forma de còpia en el fons arxivístic de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana. I així, juntament amb altres, és com va arribar aquest manuscrit.

Només desitgem que aquest “Calaix de Solfa” núm. 8, aquest *Llibre d'orgue de Lleida*, tingui una gran difusió i que sigui útil per damunt de tot. Que les seves melodies siguin interpretades i transformades des de totes les lectures possibles seguint la dinàmica de la música popular fins a convertir-se en vida del mateix poble.

Josep Crivillé i Ramon Vilar
Fonoteca de Música Tradicional Catalana
Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana

1. *Les llibertats d'orgue del cicle de Nadal*, CD, sèrie 4 vol.1 de la Fonoteca de Música Tradicional Catalana. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1995.

2. Malauradament, Maria Esther-Sala va morir el 1994.

EL LLIBRE D'ORGUE DE LLEIDA

per Josep Crivillé i Ramon Vilar

INTRODUCCIÓ

Del *Llibre d'orgue de Lleida* tenim molt poques notícies. Prové de l'Arxiu Capitular de la catedral de Lleida. És una còpia de l'any 1822, la qual cosa fa pensar en un original més antic. Si més no ens situem en el primer terç del segle XIX. És un quadern apaisat, manuscrit, sense cap títol general, i sense portada ni coberta. Per la distribució de les melodies, totes escrites en un sol pentagrama a excepció d'una sola peça, fa pensar que es tracta d'improvisacions a l'orgue. D'aquí el títol que li hem posat per la similitud total amb altres quaderns del mateix caire, especialment del segle XIX, que s'han trobat en molts altres arxius catedralicis o simplement d'esglésies amb orgue.

Aquest *Llibre d'orgue de Lleida* va ser localitzat pels musicòlegs Maria Esther-Sala i Josep M. Vilar en una acció important de recerca d'arxius musicals de Catalunya duta a terme entre els anys 1984 i 1993, en la qual van donar a conèixer l'existència de fons musicals abundants i importants força desconeguts fins al moment.¹ I, com ja s'ha dit al pròleg, aquest document juntament amb altres va arribar al nostre Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana mercès a una beca de recerca convocada per la Fonoteca de Música Tradicional Catalana i concedida al mateixos investigadors.

El contingut d'aquest quadern és molt ric en melodies i ens ofereix un cert panorama del consum musical que feia la societat d'aquell moment. Són melodies instrumentals, per a orgue, en què reconeixem balls, danses i cançons que han arribat fins als nostres dies –i que nosaltres considerem “tradicionals”–, i altres melodies més circumscrites a l'època que no han transcendit el seu temps. S'imposa aquí una breu reflexió sobre la fragilitat dels béns de cultura immaterial. Si hi reconeixem unes melodies és perquè ens han estat transmeses tant de manera oral com escrita per mitjà de reculls i cançoners. Allò que no ha estat transmès s'ha perdut en el camí i, en tot cas, ho podem conèixer per

comparació amb altres documents de l'època, però ja com a dada que va existir. Els bens culturals formen part també, com la persona humana, de la finitud. I la cultura està feta d'allò que queda, d'allò que va més enllà del seu temps i que arriba a formar part de la memòria històrica. Redescobrir els fets de cultura, valorar-los, restaurar-los i reinterpretar-los serà el procés que rescatrà de l'oblit moments importants de la creativitat humana. Tal vegada l'edició d'aquest *Llibre d'orgue de Lleida* torni a popularitzar temes i melodies que ja es consideraven perduts. Quant a criteris de transcripció, només hem de dir que s'han normalitzat els títols de les peces que eren ortogràficament incorrectes per facilitar-ne la lectura,² i que en les repeticions musicals, dintre de cada melodia, s'hi han indicat les expressions: “per repetir”, “per continuar” i “per finir” sempre que la repetició es fa a partir d'una acacrusa. Quan l'inici és tètic, hem cregut que no calia fer aquestes indicacions.

D'altra banda, cal avisar que el repertori d'aquest manuscrit, formalment considerat, s'escapa constantment de la normativa convencional. L'excepció és la norma en la majoria d'aquestes melodies. Ho diem en el sentit que, per exemple, s'anuncia en el títol un *Minuet* i la peça en qüestió no té res a veure amb la forma musical d'aquest ball, o bé formes tan emblemàtiques com la jota o la sardana curta presenten esquemes amb una major complexitat que s'escapen dels models establerts, o també passa que definicions convingudes pels diccionaris no s'adiuen amb la realitat dels temes musicals i formals expressats. Quina pot ser la causa d'aquest desajustament? Només se'ns acut dir que es tracta d'un repertori destinat a la improvisació i que les melodies escrites en aquest quadern s'assemblen més a uns apunts que no a unes partitures acadèmicament considerades. Segurament la preocupació de l'organista no era tant la formalitat musical, com la de suggerir tonades que fossin fàcilment reconegudes pel públic assistent.

(1) Esther-Sala, Maria i Josep M. Vilar, “Arxius Musicals a Catalunya” a *Revista Musical Catalana*, 41-48, 50-53, 56-68, 71-72, 74-76, 79, 81-82, 87 (1988-1992); dels mateixos autors “Una aproximació als fons de manuscrits musicals a Catalunya” a *Anuario Musical*, 42 (1987), 44 (1989) i 46 (1991); dels mateixos autors, “Els fons musicals a Catalunya: un patrimoni a revalorar” a *Lligall*, 5 (1992).

(2) Agraïm a Josep Moran la seva contribució en aquesta tasca.

1. Balls i danses³

L'apartat de balls i danses és tal vegada el més abundant en aquest repertori. El podem classificar a partir d'un ordre temporal, de més antic a més modern, i tenint en compte també una certa funcionalitat.

1.1. Dels segles XVI al XVIII

Així, doncs, que tinguin l'origen o el seu punt culminant d'ús entre els segles XVI-XVIII, hi trobem: una *Alemanda* (38), una *Alemaña* (83), una *Gallarda* (41), dues *Pavanès* (48 i 96), un *Fandango* (123), tres *Canaris* (27, 69 i 116), un *Copeo* (31), quatre *Contradanses* (2, 99, 101 i 114), un *Babau* (79), una *Airosa* (29) i un *Minuet saltat* (4).

L'*Alemanda* (38) i l'*Alemaña* (83) són la mateixa cosa? Pel nom podríem dir que són molt pròximes i el *Diccionari de la dansa* les presenta com dues maneres de dir la mateixa dansa o manera de dansar;⁴ tenen les dues un ritme binari, però precisament aquí és on rau la diferència: una, l'*Alemanda*, té un ritme binari simple (compàs 2/4) i l'altra, l'*Alemaña*, té un ritme binari compost (compàs 6/8) i amb la presència del III Mode rítmic. D'altra banda, la *Gallarda* (41), antiga dansa senyorial, havia estat molt estesa per tot Europa els segles XVI-XVII i, segons el *Diccionari de la dansa*, “un ball amb la mateixa denominació ha arribat vivent fins a nosaltres, especialment en alguns pobles del Baix Llobregat; aquest ball era ballat per Carnestoltes junt amb el *Rotllet* i formava part de la ballada anomenada del *Novençà*”.⁵ Actualment es pot dir que aquesta dansa ja no és viva, mentre que sí que ho era al segle XIX i part del XX. Les *Pavanès* (48 i 96) aquí presents ens ofereixen l'aire elegant, senyorial i pausat d'aquesta dansa del segle XVI que una de les funcions que tenia era la d'introduir altres danses;⁶ d'ella deuen derivar les danses o parts de dansa que amb el mateix nom trobem entre els balls populars de Catalunya (*Dansa de Castellterçol*, *ball de bastons*, *ball de gitanes*...).⁷ Del *Fandango* (123),

la darrera peça d'aquest recull, hem de dir que presenta la seva forma més genuïna, amb el ritme ternari, un perfil melòdic ascendent-descendent i amb força riquesa d'elements amb les seves variants. Per exemple:

A. Compassos 9-10

Variació d'A. Compassos 35-36

B. Compassos 13-15

Variació de B. Compassos 39-40

El *Canari* o *ball del Canari* –o també anomenat *Canaries* en francès– és originari, sembla, de les illes Canàries i fou molt popular durant el segle XVI i següents a Espanya, França i Itàlia. A Catalunya va arribar gairebé fins el segle XX, ja que se'l troba, com és el nostre cas, en quaderns manuscrits de tonades de dansa per a violí, orgue o flauta del segle XIX.⁸ És esmentat en una descripció del Carnestoltes de Barcelona de 1616:

.....
“tot va de gala,
folga i desvari,
fan lo *canari*
i la pavana.”⁹
.....

Com també el trobem citat en la nadala popular que comença amb: “Ball rodó disposen pel bon Jesuset”. Una de les estrofes diu:

(3) Volem agrair a la Pilar López Arcos les seves observacions per fer-nos conèixer millor el repertori de balls i danses que apareixen en aquest *Llibre d'orgue de Lleida*.

(4) Pujol, Francesc i Joan Amades, *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*. Vol.1: *Dansa*. Barcelona: Cançoner Popular de Catalunya, Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera, 1936, pàg. 4 i 5.

(5) *Ibidem*, pàg. 272.

(6) Cort, Aleix, *Diccionari del ball*. Barcelona: Edicions 62.

(7) *Diccionari de la dansa*, op. cit. pàg. 371-375.

(8) *Diccionari de la dansa*, op. cit. pàg. 119-120.

(9) Ribes, *Relació brev*. Cfr. *Diccionari de la dansa*, op. cit. pàg. 119.

1. Alborada

1. Alborada

6

11

17

23

The musical score for '1. Alborada' is written in treble clef, 2/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The piece consists of five staves of music. The first staff contains measures 1 through 5. The second staff, starting at measure 6, contains measures 6 through 10. The third staff, starting at measure 11, contains measures 11 through 16. The fourth staff, starting at measure 17, contains measures 17 through 22. The fifth staff, starting at measure 23, contains measures 23 through 27 and ends with a double bar line.

2. Lliçó

2. Lliçó

7

14

21

27

The musical score for '2. Lliçó' is written in treble clef, 2/4 time, with a key signature of one flat (Bb). The piece consists of five staves of music. The first staff contains measures 1 through 6. The second staff, starting at measure 7, contains measures 7 through 13. The third staff, starting at measure 14, contains measures 14 through 20. The fourth staff, starting at measure 21, contains measures 21 through 26. The fifth staff, starting at measure 27, contains measures 27 through 32 and ends with a double bar line.

88. La pescadora clarinet

6

11

16

22

27

89. Tavernera

per repetir

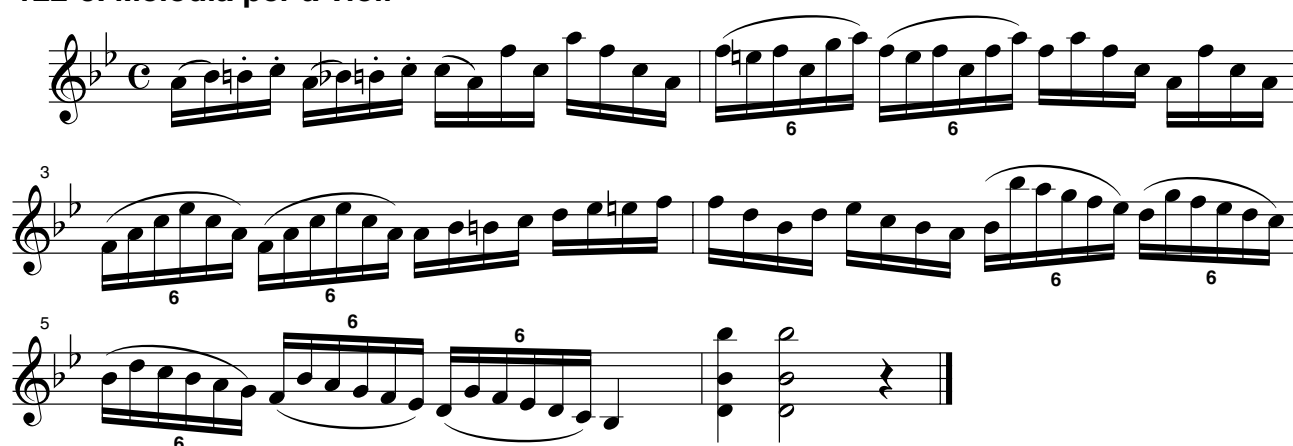
4 per continuar

9 per repetir per finir

90. Un sastre i un *sapatero*

8

122-c. Melodia per a violí

122-d. Melodia per a violí